

**Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό
ΕΛΠ 21
Ακαδ. έτος 2021-2022**

ΘΕΜΑ 1^{ης} ΓΡΑΠΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1)Αφού εξετάσετε τη σκηνή της συνάντησης του Έκτορα και της Ανδρομάχης στην *Ιλιάδα*(6.381-502 [κειμ. 3 του *Ανθολογίου*]), να προσδιορίσετε τις αξίες που διέπουν τον χαρακτήρα του επικού ήρωα και το ηρωικό ιδεώδες που αυτός πρεσβεύει.

2) Να επισημάνετε τους τρόπους διαμόρφωσης και μετεξέλιξης των αξιών αυτών στα ακόλουθα χωρία: α) Ομ. *Οδύσσεια* 11.465-491 (κειμ. 12 του *Ανθολογίου*), β) Αρχίλοχος, απ. 6 Diehl = 5 West(σελ. 123 του Α' τόμου των εγχειριδίων του Ε.Α.Π.).

1

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	2
1. Το ηρωικό ιδεώδες στη Ζ ραψωδία της <i>Ιλιάδας</i>	2
2. Το ηρωικό ιδεώδες στην <i>Οδύσσεια</i> και στον Αρχίλοχο	5
3. Ηρωικός θάνατος ή επιλογή της ζωής.....	7
Επίλογος.....	8
Βιβλιογραφία	8

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

Εισαγωγή

Στην εργασία που ακολουθεί θα αναλύσουμε την εξέλιξη της αντίληψης περί του ηρωικού ιδεώδους όπως πρεσβεύουν οι ήρωες στην *Ιλιάδα*, την *Οδύσσεια* και την εποχή της λυρικής ποίησης. Θα δούμε πώς από την απόλυτη εξύψωση της θυσίας και του ατομικού ηρωισμού στην *Ιλιάδα*, θα φτάσουμε στην αμφισβήτηση του ιδεώδους αυτού στην *Οδύσσεια*, από τον κατεξοχήν εκφραστή του ηρωικού ιδεώδους, τον Αχιλλέα, και θα ολοκληρώσουμε την εργασία με την αναγνώριση της αξίας της ανθρώπινης ζωής ως υπέρτατο αγαθό, όπως προτάσσεται στην ποίηση του Αρχίλοχου.

1. Το ηρωικό ιδεώδες στη Ζ ραψωδία της *Ιλιάδας*

Η σκηνή της συνάντησης του Έκτορα με την Ανδρομάχη, προέρχεται από τη ραψωδία Ζ της *Ιλιάδας*. Στο σημείο αυτό οι θεοί απομακρύνθηκαν από το πεδίο της μάχης, οι Αχαιοί πραγματοποίησαν σειρά επιτυχιών και ο Τρώας μάντης Έλενος έστειλε τον αδελφό του, και αρχηγό των Τρώων, Έκτορα στην πόλη να ζητήσει από τις γυναίκες να παρακαλέσουν τη θεά Αθηνά με τάματα και δώρα να δείξει συμπόνια.¹ Η επιστροφή του αρχηγού των Τρώων στην πόλη, την ώρα που ο τρωικός στρατός καταποντίζεται από τους Αχαιούς, δεν μπορεί παρά να αποτελεί τεχνική του ποιητή, ώστε ο Έκτορας να συναντήσει την Ανδρομάχη, τη γυναίκα του. Μεταξύ τους γίνεται ο περίφημος διάλογος των δύο συζύγων (Έκτορος και Ανδρομάχης ομιλία)²

Στον διάλογο με την οικονόμο (στ. 381-389), ο Έκτορας φαίνεται ότι δε βρήκε τη γυναίκα του στους χώρους που συνήθως είναι οι γυναίκες, αντίθετα ότι ανέβηκε στα τείχη της πόλης αλαφιασμένη ακούγοντας για τη φθορά των Τρώων (στ 385-389). Στον διάλογο αυτό, ο ποιητής εφαρμόζει την τεχνική της επιβράδυνσης, που αυξάνει την αγωνία του θεατή, που φοβάται ότι τελικά η συνάντηση των συζύγων δεν θα πραγματοποιηθεί. Απρόσμενα σχεδόν ,την ώρα που ο Έκτορας έπαιρνε «ορμητικός» το δρόμο της επιστροφής στη μάχη, την είδε να τρέχει προς το μέρος του. Εκεί λοιπόν στις Σκαιές Πύλες, λίγο πριν επιστρέψει στον πόλεμο (στ.392), θα συναντηθούν οι δύο

¹ Αναστασίου Γ, «Επος» στο *Γράμματα 1: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία, τόμ. Α. Αρχαϊκή και Κλασική Περίοδος*, ΕΑΠ, Πάτρα, 2001,σελ. 64, και Lesky A. *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφ. Αγαπητού Γ. Τσομπανάκη, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2014,2015,σελ. 64

² Αναστασίου, ό.π., σελ. 64

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

σύζυγοι.³ Στ. 407-440 («Δαιμόνιε, θα σε αφανίσει... τους σπρώχνει εδώ») η Ανδρομάχη πρώτα με μια «μομφή», ότι δεν σπλαχνίζεται και το μωρό του ούτε εκείνη τη μαύρη, και με σειρά επιχειρημάτων συναισθηματικά φορτισμένων μάταια προσπαθεί να τον εμποδίσει να επιστρέψει στη μάχη, αλλά να μείνει μέσα στα τείχη και να πολεμήσει από εκεί τους εχθρούς.

Στους στ. 441-465, έχουμε την απάντηση του Έκτορα η σκηνή γίνεται ακόμα πιο έντονη όταν ο ήρωας εκφράζει το προαίσθημά του, για την πτώση της Τροίας, τον χαμό των δικών του, τη χηρεία και τη δουλεία της Ανδρομάχης, τη μοίρα του γιου του. Οι φόβοι τους είναι οι ίδιοι, ο ήρωας δίνει δίκιο στη γυναίκα του, όμως εξαρχής είναι ξεκάθαρος: (στ.441-445):«Όλα που λες, γυναίκα, είναι και μέλημα δικό μου... όμως αισχύνομαι τους Τρώες και τις Τρωάδες», (μάλ' αλλά μάλ' αινώς αιδέομαι Τρώας και Τρωάδας έλκεσιπέπλους). Ντρέπομαι, της λέει, πολύ τους Τρώες και τις Τρωαδίτισσες να φανεί δειλός που φεύγει μακριά από τον κίνδυνο της μάχης. Ούτε η ψυχή του το θέλει γιατί από μικρός έμαθε να είναι γενναίος, πάντα πρώτος στη μάχη, υπερασπιζόμενος τη φήμη, το κλέος, το δικό του αλλά και της γενιάς του, του πατέρα του. Πονάει για όλα όσα ξέρει ότι θα ακολουθήσουν την πτώση της Τροίας, γιατί η μοίρα των ηττημένων ήταν γνωστή, όμως εκείνος όσο και αν πονά θα μείνει πιστός στο καθήκον. Προτιμώ της λέει να είμαι νεκρός...να μην ακούω το βογκητό σου, να μην γνωρίσω τον διασυρμό σου» (στ. 464-465) Ο ρόλος του ήρωα είναι τραγικός: πρέπει να εγκαταλείψει την οικογένειά του για να πολεμήσει υπερασπιζόμενός τη. Υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στην οικογένεια και τις υποχρεώσεις και το καθήκον προς την πόλη.

Είναι μια σκηνή που σύμφωνα με τον Κακριδή, παρουσιάζει έναν μεγάλο ήρωα, που είναι ταυτόχρονα σύζυγος και πατέρας, υπογραμμίζει τους δεσμούς που τον κρατούν μέσα στην πόλη και που ταυτόχρονα τον σπρώχνουν στη μάχη για να τους υπερασπιστεί.⁴

Τη βαριά, πένθιμη, ατμόσφαιρα θα ελαφρύνει η παρουσία του μικρού γιου του, Αστυάνακτα, που φοβούμενος την περικεφαλαία του πατέρα του θα προκαλέσει τον αφοπλισμό του. Η περικεφαλαία βγαίνει από το κεφάλι του, ο Έκτορας παύει να είναι ο

³ Όμηρος, *Ιλιάδα* (6.381-502 [κειμ. 3 του *Ανθολογίου*]), και Lesky A., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, σελ. 64.

⁴ Στεφανόπουλου Θ.Κ., Γτσισιρίδη Στ., Αντζουλή Λ., Κριτσέλη Γ., *Όμηρος, 3. Ιλιάς Z 381-502, Έκτορος και Ανδρομάχης Ομιλία*, στο «Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας», πρόσβαση: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=7

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

τρομερός πολεμιστής, ξένος για τον γιο του, και μεταβάλλεται ένας απλός πατέρας και σύζυγος (στ. 470-480 περίπου). Η αισιοδοξία τον καταβάλλει, εύχεται ο γιος του να έχει καλύτερο μέλλον από εκείνον (στ. 465-480). Η ειρηνική σκηνή συμπληρώνεται με το δακρυσμένο γέλιο της Ανδρομάχης, το χάδι και τα λόγια παρηγοριάς του Έκτορα (στ. 484-493): δεν πρόκειται να πεθάνω, της λέει, αν δεν μου είναι γραμμένο από τη μοίρα. Το χάδι αυτό είναι η μόνη σωματική επαφή μεταξύ των δύο συζύγων σε μια σκηνή φορτισμένη συναισθηματικά, που μοιάζει, και είναι, η τελευταία τους συνάντηση. Η μεταβολή του πολεμιστή κράτησε λίγο, η οικογενειακή σκηνή ολοκληρώνεται, ο Έκτορας δίνει το παιδί στη γυναίκα του, φορά ξανά την περικεφαλαία, ενδύεται το ρόλο του πολεμιστή, και του καθήκοντος στην πόλη, είναι έτοιμος να υλοποιήσει τις προσδοκίες που έχει η κοινότητα από τον αρχηγό της. Στη συνέχεια οι δύο σύζυγοι ακολουθούν ο καθένας το πεδίο δράσης του: η Ανδρομάχη επιστρέφει στις δουλειές του οίκου, ο Έκτορας στον πόλεμο.⁵

Για τον ήρωα της *Ιλιάδας*, η αξία από τη μάχη είναι πιο ισχυρή από τη συνέχεια του οίκου του. Ο γιος του Έκτορα θα πεθάνει, ο οίκος του Πριάμου θα καταστραφεί, όμως, αυτό που έχει σημασία για τον ομηρικό ήρωα είναι το σήμερα, όχι το μέλλον. Αυτό που τώρα έχει αξία είναι το κλέος, η υστεροφημία του. Αυτά συνιστούν τον κώδικα συμπεριφοράς των ηρώων της εποχής, άρα και του Έκτορα. Γνωρίζουμε ότι επιλέγει να δώσει μια μάχη εκ των προτέρων καταδικασμένη, αφού θα σκοτωθεί από τον Αχιλλέα και η πόλη θα πέσει στα χέρια των Αχαιών, όμως η ηθική του του απαγορεύει να αποφύγει να πολεμήσει. Η αιδώς που αναφέρθηκε στους στίχους (στ.441-445):ο σεβασμός στην ανάγκη της πόλης και η μεγάλη αξία της υστεροφημίας, συμβάλλουν ώστε ο Έκτορας να ξεπεράσει τους όποιους δισταγμούς σχετικά με την οικογένεια, τον οίκο του, και να επιστρέψει στη μάχη. Η σκηνή ολοκληρώνεται με τον θρήνο της Ανδρομάχης, ενόσω ο Έκτορας είναι ακόμα ζωντανός. Εφαρμόζει ο ποιητής εδώ την τεχνική της προοικονομίας, προαναγγέλλοντας τον θάνατο του Έκτορα.

Η σκηνή αυτή καταγράφει την αντίφαση που είναι χαρακτηριστικό του επικού ήρωα: που επιδιώκει τον θάνατο ώστε μέσα από αυτόν να κερδίσει δόξα, κλέος, υστεροφημία αλλά και ταυτόχρονα οι ενέργειές του, που είναι ατομικές σχεδόν

⁵ Δ.Ν. Μαρωνίτη, Λ. Πόλκα, Κ. Τουλούμη, *Η συζυγική ομιλία Έκτορα και Ανδρομάχης*, στο «Αρχαϊκή Επική Ποίηση, Α2.3.1», προσβάσιμο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/epic/page_019.html

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

εγωιστικές, αποτελούν πηγή δυστυχίας για τους κοντινούς του ανθρώπους και συχνά για τους συμπολίτες του. Αυτό συνέβη στην περίπτωση του Έκτορα με τον αφανισμό της Τροίας, αλλά και στην περίπτωση του θυμού του Αχιλλέα με τον χαμό του Πατρόκλου και πολλών χιλιάδων Αχαιών. Ο ήρωας αδιαφορεί για την αξία της ανθρώπινης ζωής, εκείνο που προέχει είναι η δική του υστεροφημία

2. Το ηρωικό ιδεώδες στην Οδύσσεια και στον Αρχίλοχο

α. Οδύσσεια, λ 465-491

Οι στίχοι 465-491, προέρχονται από τη λ ραψωδία της *Οδύσσειας*, την οποία οι Αλεξανδρινοί ποιητές ονόμασαν *Νέκνια*. Πρόκειται για την κάθοδο του Οδυσσέα στον Άδη, ένα από τα σημαντικότερα επεισόδια της *Οδύσσειας* και σε αυτήν είναι αφιερωμένη ολόκληρη η ραψωδία.⁶ Ο Οδυσσέας στους στίχους αυτούς διηγείται στον βασιλιά των Φαιάκων Αλκίνοο την κάθοδό του στον Άδη και τη συνάντησή του με διάφορες ψυχές διάσημων ανδρών. Μεταξύ αυτών και του Αχιλλέα, του πιο ξακουστού, του πρώτου και καλύτερου των Αχαιών. Στη συζήτηση ο Οδυσσέας απευθυνόμενος στον Αχιλλέα, μεταφέρει την κοινή αντίληψη περί υστεροφημίας και κλέους (στ. 482 κ.εξ). Για τον Οδυσσέα, ο Αχιλλέας είναι ο πιο ευτυχισμένος από όσους έζησαν στο παρελθόν και από όσους θα ζήσουν στο μέλλον. Δεν πρέπει, λοιπόν, να τον πικραίνει ο θάνατός του γιατί εξακολουθεί να μένει ζωντανός στη μνήμη των ανθρώπων («ενόσω ζούσες όλοι μας σε τιμούσαμε σαν να 'σουν θεός, ... αλλά και εδώ που βρίσκεσαι με τους νεκρούς.. μένει μεγάλη η δύναμή σου»). Έχει, δηλαδή, κατακτήσει όλα όσα επιζητούσε ο ομηρικός ήρωας: σέβας όσο ζούσε, υστεροφημία με τον θάνατό του και δόξα αιώνια. Και η απάντησή του δεν μπορεί παρά να προκαλέσει έκπληξη και στον Οδυσσέα που ήταν παρών αλλά και στο ακροατήριο στο οποίο ο Οδυσσέας αφηγείται τη συνάντησή του. Δεν χρειάζομαι παρηγοριά του απαντά ο Αχιλλέας, «θα προτιμούσα πάνω στη γη να ζούσα, και ας ξενοδούλευα σε κάποιον, άκληρο πια που να μην έχει και μεγάλο βίος», παρά να ήμουν άρχοντας στον Κάτω Κόσμο (στ.487-491).

Ο διψασμένος για ηρωισμούς και δόξα μεγάλος ήρωας της Ιλιάδας, εμφανίζεται στην Οδύσσεια μετανιωμένος, έχει πλέον πειστεί ότι ακόμα και η μεγαλύτερη δυστυχία

⁶ Παράλληλα κείμενα για τη Θεματική Ενότητα, Γράμματα Ι: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία, σελ. 14

και ταπείνωση που επιφέρει η δουλεία, είναι προτιμότερη από τον θάνατο, όσο ένδοξος και αν είναι.

β. Αρχίλοχος: Ρίψασπις

Η λυρική ποίηση είναι η ποίηση που αναπτύχθηκε από το πρώτο μισό του 7^{ου} αιώνα έως τα μέσα του 5^{ου} αιώνα. Και η εποχή ανάπτυξής της δεν έχει καμία σχέση με εκείνη της επικής. Το έπος μιλούσε για μεγάλα έργα θεών και κατορθώματα σπουδαίων ανθρώπων, όλα τοποθετημένα στο μακρινό παρελθόν. Ο απλός άνθρωπος δεν είχε θέση στον κόσμο του έπους, άλλοι ήταν οι ήρωες της ζωής, αυτός ήταν ένας απλός ακροατής. Από τα μέσα του 7^{ου} αιώνα με την αποικιακή εξάπλωση, την ανάπτυξη του εμπορίου, οι Έλληνες αναζήτησαν καλύτερους όρους ζωής, εκτίμησαν την ελευθερία τους, η οποία μεταξύ άλλων συνεπάγονταν την ελεύθερη έκφραση συναισθημάτων τους. Η λυρική ποίηση εξέφρασε αυτόν ακριβώς τον καινούριο τύπο ανθρώπου.⁷

Το ποίημα του Αρχίλοχου *Ρίψασπις* ανήκει στην ελεγειακή λυρική ποίηση, και αναφέρεται στην επιλογή του ποιητή να σώσει τη ζωή του και όχι την ασπίδα του. Διακρίνουμε, στο ποίημα αυτό, τα κύρια χαρακτηριστικά της ελεγειακής ποίησης: περιπαικτική, δηκτική και συνειδητά αντιηρωική.⁸

Για τους ομηρικούς ήρωες η προστασία της ασπίδας αποτελούσε ύψιστο χρέος, η λέξη «ρίψασπις» ήταν ιδιαίτερα υβριστική και οι Σπαρτιάτισσες έστελναν τους γιους τους στον πόλεμο λέγοντας «ή ταν ή επί τας). Για αυτό και στη Σπάρτη σύμφωνα με τον Πλούταρχο, τον έψεξαν πολύ τον Αρχίλοχο που έγραψε ότι πέταξε την ασπίδα του. Ο ίδιος πάντως ο ποιητής δεν ντρέπεται να γράψει ότι έχασε την ασπίδα. Την πέταξε στη μάχη που έδωσε με τους Σαΐους και ο ίδιος ήταν πολύ ευχαριστημένος που έσωσε τη ζωή του με αντάλλαγμα την ασπίδα του.⁹ Προφανώς την πέταξε και έφυγε να γλιτώσει. για τον άνθρωπο της λυρικής ποίησης αυτό που μετρά είναι ότι έσωσε τη ζωή του, την ασπίδα ας τη χαιρείται κάποιος εχθρός. Ο άνθρωπος πρέπει να συμμορφώνεται στις εναλλαγές της μοίρας: ακόμα και αν έχασε αυτή την ασπίδα, θα βρει μια άλλη καλύτερη.¹⁰

⁷ Λυπουρλής Δ, «Παλαιότερη αρχαία ελληνική λυρική ποίηση» στο *Γράμματα 1: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία, τόμ. Α. Αρχαϊκή και Κλασική Περίοδος*, ΕΑΠ, Πάτρα, 2001., σελ. 119,120

⁸ Στο ίδιο, (Αρχίλοχος, απ. 6 Diehl = 5 West, σελ. 123)

⁹ Lesky, όπ. σελ. 178

¹⁰ Λυπουρλής, ό.π., σελ. 123

3. Ηρωικός θάνατος ή επιλογή της ζωής

Με βάση τα αποσπάσματα της *Οδύσσειας* και του ποίημα του Αρχίλοχου αλλά και με βάση όσα αναφέραμε για τη συνάντηση του Έκτορα με την Ανδρομάχη μπορούμε να καταγράψουμε κάποιες διαπιστώσεις σχετικά με την εξέλιξη της ηρωικής αντίληψης. Στην *Ιλιάδα*, εκείνο που είχε πρώτη σημασία για τον ήρωα ήταν η ανδρεία, το κλέος, η αιδώς, και η υστεροφημία. Η αιδώς του Έκτορα τον προξενεί δυστυχία στην οικογένειά του και διαλύει τον οίκο του. Κατανοεί αλλά δεν ακολουθεί τις παροτρύνσεις της γυναίκας του, να γυρίσει και να υπερασπιστεί την πόλη μέσα από τα τείχη. Εκείνο που θέλει είναι να κερδίσει τη μεγαλύτερη δόξα, για εκείνον και τον πατέρα του, και αυτό θα το κάνει πολεμώντας έξω από τα τείχη, μόνος του έναν δυνατότερο εχθρό. Ο ίδιος παραδέχεται ότι από μικρός έχει μάθει να είναι πάντα πρώτος, να μην δειλιάζει. Είναι κάτι που προστάζει η αριστοκρατική του καταγωγή γιατί ο κόσμος των ομηρικών επών είναι ένας κόσμος ιπποτικός, ο κόσμος των ευγενών που αναδεικνύονται μέσα από τον πόλεμο.¹¹ Η αυτοθυσία του είναι αποτέλεσμα κυρίως της ανάγκης του για δόξα για διάκριση στη μάχη σώμα με σώμα.

Η *Οδύσσεια* όμως απεικονίζει έναν κόσμο διαφορετικό, είναι ο πολιτισμός της πόλης-κράτους, ενός κόσμου με νεωτεριστικά χαρακτηριστικά σε κοινωνικό και πολιτικό τομέα. Οι μοναχικοί ομηρικοί ήρωες δίνουν τη θέση τους στη συλλογική προσπάθεια, αμφισβητώντας τους μοναχικούς ηρωισμούς στο πεδίο της μάχης, η ζωή του ανθρώπου όπως φαίνεται και στην απάντηση του Αχιλλέα προς τον Οδυσσέα έχει μεγαλύτερη αξία από τον ένδοξο θάνατο. Είναι πολύ πιθανόν, υποστηρίζουν πολλοί μελετητές, η σύνθεση της *Οδύσσειας* να έγινε τον 7^ο αιώνα, εποχή που συνδυάζει όλα τα νεωτεριστικά χαρακτηριστικά και είναι εκείνη που θα φέρει στην επιφάνεια τη λυρική ποίηση, κατά τη οποία ξεκάθαρα πλέον το άτομο έρχεται στην επιφάνεια της ποίησης από την ανωνυμία της επικής περιόδου.¹²

Το άτομο και οι ανάγκες του είναι πλέον οι πρωταγωνιστές της ζωής και της ποίησης, κάτι που ξεκάθαρα το εκφράζει ο Αρχίλοχος στην ποίησή του. Ο ποιητής δεν μπαίνει καν στο δίλημμα να εγκαταλείψει την ασπίδα ή να σώσει τη ζωή του. Ούτε θα

¹¹ Αναστασίου, ό.π., σελ. 92

¹² Αναστασίου, ό.π., σελ. 91

πέσει στη μάχη όπως προστάζει το επικό ηρωικό ιδεώδες. Θα επιλέξει να σώσει τη ζωή του απορρίπτοντας το ιδεώδες του έπους.¹³ Ο Αρχίλοχος μεταφέρει προσωπικά βιώματα, δεν δικαιολογεί την επιλογή του, τη θεωρεί αυτονόητη και απλώς την καταγράφει.

Επίλογος

Στην *Ιλιάδα*, που είναι και το παλιότερο ποίημα, κυριαρχεί το ηρωικό ιδεώδες, η προσωπική ανδρεία η επιλογή της δόξας έναντι της ζωής. Στην *Οδύσσεια* και κυρίως στην εποχή της λυρικής ποίησης, που αντιπροσωπεύει Αρχίλοχος, η ζωή είναι εκείνη που προτάσσεται. Δειλά δειλά στην εποχή της Οδύσσειας, ξεκάθαρα την εποχή του *Ρίψασπις*. Είναι μια εξέλιξη συνυφασμένη με τις ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις της εποχής: η αριστοκρατία και τα ιδεώδη της υποχωρούν. Κυριαρχεί η πόλη-κράτος, ο πολίτης, η συλλογική προσπάθεια, ακόμα και στο πεδίο της μάχης με την καθιέρωση της οπλικής φάλαγγας.

Βιβλιογραφία

Αναστασίου Γ, «Έπος» στο *Γράμματα 1: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία, τόμ. Α. Αρχαϊκή και Κλασική Περίοδος*, ΕΑΠ, Πάτρα, 2001.

Λυπουρλής Δ, «Παλαιότερη αρχαία ελληνική λυρική ποιήση» στο *Γράμματα 1: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία, τόμ. Α. Αρχαϊκή και Κλασική Περίοδος*, ΕΑΠ, Πάτρα, 2001.

Lesky A. *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφ. Αγαπητού Γ. Τσομπανάκη, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2014,2015.

Παράλληλα κείμενα για τη Θεματική Ενότητα, Γράμματα 1: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία

Δικτυογραφία

¹³ Στεφανόπουλου Θ.Κ., Τσιτσιρίδη Στ., Αντζουλή Λ., Κριτσέλη Γ. , Αρχίλοχος, 25- Απόσπασμα 5, West, στο «Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας», προσβάσιμο στο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=50

Στεφανόπουλου Θ.Κ., Τσιτσιρίδη Στ., Αντζουλή Λ., Κριτσέλη Γ., *Αρχίλοχος, 25-Απόσπασμα 5*, West, στο «Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας», προσβάσιμο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=50

Δ.Ν. Μαρωνίτη, Λ. Πόλκα, Κ. Τουλούμη, *Η συζυγική ομιλία Έκτορα και Ανδρομάχης*, στο «Αρχαϊκή Επική Ποίηση, Α2.3.1», προσβάσιμο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/epic/page_019.html

Στεφανόπουλου Θ.Κ., Τσιτσιρίδη Στ., Αντζουλή Λ., Κριτσέλη Γ., *Όμηρος, 3. Ιλιάς Z 381-502, Έκτορος και Ανδρομάχης Ομιλία*, στο «Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας», προσβάσιμο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=7